

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

САПУН МАР'ЯНА ВІКТОРІВНА

УДК 811.161.2'42

**МОВА НОВЕЛ ГРИГОРІЯ КОСИНКИ: СТРУКТУРНО-
ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ**

10.02.01 - українська мова

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі практичного мовознавства Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, професор
Чумак Володимир Васильович
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
професор кафедри практичного мовознавства

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор, академік НАПН
України
Мацько Любов Іванівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри стилістики української мови

кандидат філологічних наук
Сюта Галина Мирославівна,
Інститут української мови НАН України,
старший науковий співробітник відділу стилістики та
культури мови

Захист відбудеться 2 липня 2010 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.04 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий "1_" червня 2010 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А.В. Висоцький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасній українській лінгвістиці активізувалися наукові дослідження індивідуального стилю провідних митців художнього слова, які своєю творчістю збагатили словниковий фонд української мови, розширили межі її виражально-зображальних засобів, відкрили нові горизонти функціональних можливостей різнорівневих мовних одиниць у художньому стилі.

Започаткували наукове вивчення стильових різновидів української мови і засвідчили факт становлення української лінгвостилістики у 50–60-х роках ХХ століття відомі дослідники І. К. Білодід, Л. А. Булаховський, І. Є. Грицютенко, Г. П. Їжакевич, З. Т. Франко та інші учені, наукові праці яких стали основоположними для українського мовознавства. Що стосується вивчення індивідуального стилю класиків української літератури, то в сучасній українській лінгвостилістиці дороговказом для молодих учених стали фундаментальні праці С. Я. Єрмоленко, В. С. Калашника, Л. І. Мацько, А. К. Мойсієнка, М. М. Пилинського, Н. М. Сологуб та інших учених, які підняли науковий рівень стилістичних досліджень авторського ідіостилю до європейських висот.

Використання антропоцентричного підходу до аналізу мовотворчості українських письменників-класиків художньої літератури дозволило науковцям по-новому осмислити проблеми функціонування авторського ідіостилю, взаємодії одиниць різних мовних рівнів. На жаль, поза увагою лінгвостилістів довгий час залишалося вивчення індивідуального стилю тих українських письменників, вивчення творчості яких довгий час було заборонено тоталітарною системою, а тексти були вилучені з літературного обігу.

З огляду на це надзвичайно важливим видається наукове дослідження мовотворчості відомого українського новеліста Григорія Косинки (Григорій Михайлович Стрілець (1899 – 1934), який жив у часи складного історичного періоду української держави – першої половини ХХ століття і писав про факти й процеси розвитку українського села, про зростання національної самосвідомості українців, про загальнолюдські цінності. В українській лінгвістиці немає спеціального монографічного дослідження авторського стилю Григорія Косинки, хоч мова його новел давно потребує цілісного наукового вивчення.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена потребою вивчення мовних особливостей творчості Григорія Косинки як новеліста-класика, виявлення та аналізу способів і засобів формування й функціонування різнорівневих (лексичних, фразеологічних та синтаксичних) одиниць у системі його ідіостилю, встановлення місця авторської художньо-образної системи у розвитку художнього стилю української літературної мови.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дисертаційного дослідження відповідає науковій проблемі кафедри практичного мовознавства Уманського державного педагогічного університету

імені Павла Тичини “Розвиток функціональних стилів української мови”. Тема дисертації затверджена Науковою радою “Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності” Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України (протокол № 4 від 17 жовтня 2006 року).

Мета дисертаційного дослідження – виявити структурно-семантичні та функціональні особливості ідіостилу Григорія Косинки на різних мовних рівнях: лексичному, фразеологічному, синтаксичному.

Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

- з’ясувати роль мовотворчості Григорія Косинки у розвитку мовно-літературного процесу в Україні;
- встановити основні концептуальні параметри компонентів мовно-образної системи новел Григорія Косинки;
- визначити основні моделі авторської метафори;
- дослідити функціональну специфіку військових термінів як стилістично маркованої лексики у новелістиці автора;
- з’ясувати основні структурно-семантичні типи та стилістичні функції фразеологічних одиниць;
- здійснити функціонально-стилістичний аналіз односкладних речень як найвиразніших синтаксичних одиниць в ідіостилі Григорія Косинки.

Об’єктом дослідження є мовотворчість Григорія Косинки.

Предмет дослідження – структурно-семантичні та функціональні особливості ідіостилу Григорія Косинки.

Основним методом, застосованим у дисертації, є метод лінгвістичного опису, який реалізовується шляхом виявлення й кваліфікації одиниць різних структурних рівнів мови та їх системних зв’язків. Використано також методи моделювання лексико-семантичного поля при визначенні маркованих концептуальних архетипів та стилістичного експерименту для обґрунтування умотивованості мовно-стилістичних засобів. Для встановлення частотності вживання окремих мовних одиниць у досліджуваних контекстах застосовано метод кількісних підрахунків.

Матеріалом дослідження є близько 3000 текстових одиниць у повному зібранні текстів новел Григорія Косинки.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що вперше в українському мовознавстві проведено комплексний аналіз індивідуального стилю Григорія Косинки на різних мовних рівнях: лексичному, фразеологічному, синтаксичному. Теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження суттєво доповнюють уявлення про специфіку мовно-літературного процесу 20-30 рр. ХХ ст. в Україні, роль Григорія Косинки в історії української літературної мови та мовний феномен Григорія Косинки як видатного новеліста-класика.

Теоретичне значення роботи полягає у творчому застосуванні комплексу сучасних методів і методик дослідження індивідуального стилю письменника з урахуванням впливу на його творчість етнопсихологічних,

соціокультурних та історичних факторів репрезентації загальномовної картини світу. Результати комплексного аналізу доповнюють і розширюють теоретичні знання про шляхи формування і способи функціонування різнорівневих мовних одиниць у мовотворчості Григорія Косинки, визначаючи неповторність його індивідуального стилю.

Практичне значення роботи. Практичне значення роботи виявляється в можливості використання її результатів у викладанні лінгвостилістичних дисциплін. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані при написанні теоретичних наукових праць про специфіку формування і функціонування індивідуального стилю письменника, при укладанні словників творів окремих письменників.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були представлені на VII Міжнародній науковій конференції “Українська термінологія і сучасність” (Умань, 2007), Міжнародній науковій конференції “Взаємодія лексичної і граматичної семантики” (Київ, 2008), Міжнародній науковій конференції “Мовно-культурна комунікація в сучасному соціумі” (Київ, 2008), III Міжнародній науковій конференції “Пріоритети германського і романського мовознавства” (Луцьк, 2009), Всеукраїнській науковій конференції “Феномен А. Кримського у світовій науці” (Київ, 2006), Всеукраїнській науковій конференції за участю молодих учених “Світоглядні горизонти філології: традиції та сучасність” (Київ, 2007).

Публікації. Основний зміст роботи висвітлено у 5 статтях, надрукованих у виданнях, затверджених ВАК України як фахові.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури (201 позиція). Повний обсяг дисертації – 185 сторінок, з яких 167 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір і актуальність теми дослідження, визначено мету і завдання роботи, об’єкт і предмет вивчення, окреслено теоретичну і практичну цінність дослідження, розкрито його наукову новизну.

Перший розділ “**Теоретичні засади вивчення індивідуально-авторського стилю письменника**” є теоретичною основою роботи.

Першоджерелами української лінгвостилістики є праці І. К. Білодіда, Л. А. Булаховського, В. С. Ващенко, С. І. Дорошенка, М. М. Пилинського, О. О. Потебні, В. М. Русанівського та інших учених-стилістів. Протягом останніх років з’явилися ґрунтовні теоретичні роботи з лінгвостилістики художнього тексту С. Я. Єрмоленко, Л. І. Мацько, А. К. Мойсієнка, О. Д. Пономарева, Н. М. Сологуб, Л. О. Ставицької та інших дослідників.

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується активізацією антропоцентричного підходу до вивчення мови, про що свідчить переміщення в центр лінгвістичної уваги людини і всього, що її оточує, усвідомлення мови як втілення духовної енергії. Основними поняттями, у межах яких реалізується

антропоцентричний підхід до вивчення мови художніх творів окремого автора, є “індивідуальний стиль”, “ідіостиль”, “ідіолект”, “мовна картина світу”.

На жаль, у лінгвістичній науці все ще немає однозначного тлумачення понять “ідіостиль” та “індивідуальний стиль письменника”. Видатний російський вчений В. В. Виноградов вважав, що індивідуальний стиль письменника – це система індивідуально-естетичного використання властивих даному періоду розвитку художньої літератури засобів словесного вираження. В українській лінгвостилістиці традиційним є ототожнення термінів “індивідуальний стиль” та “ідіолект”, на що вказують відомі дослідники С. Я. Єрмоленко і Л. І. Мацько, кваліфікуючи ці поняття як сукупність мовновиразових засобів, що виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших, або як системність виразових засобів мови окремого письменника, діяча культури чи іншого індивіда, яка вирізняє, виділяє його мову серед інших мовців.

Досліджуючи мовні особливості індивідуального стилю письменника, враховуємо той факт, що мова художнього стилю постає не як сукупність мовних засобів окремих рівнів і не як атомарний набір тропів, а як художня цілісність, як текст, яким “диригує” особистість автора, його світогляд. На думку Н. М. Сологуб, це той кут зору на світ, під яким письменник здійснює художнє осягнення дійсності. У науковій літературі стверджується, що індивідуальний стиль письменника перебуває у взаємозв’язку з такими поняттями як “мовна картина світу” та “модель світу”. Тому дослідник повинен враховувати той факт, що у загальноонтологічному плані поняття “картина світу” містить вказівку на вторинність, оскільки позначає специфічне утворення, сформоване на основі мовної (словесної) і власне концептуальної (логічної, поняттєвої) моделей, а пізнання в загальнофілософському аспекті є синтезованим осмисленням цих двох моделей.

На жаль, у сучасній лінгвістиці термін “картина світу” все ще не має однозначного трактування. Якщо Г. В. Колшанський, характеризуючи поняття “картина світу” як пізнавальний, когнітивний феномен, визначає його як уявлення людини про які-небудь явища життя, що сформувались у неї в результаті життєвого досвіду, то Ж. П. Соколовська вважає, що поняття “картина світу” довгий час в історії становлення знань людини про навколишню реальність уживалось метафорично, як образний вираз, що не має термінологічного змісту, і лише на сьогодні визначилось як збірний термін зі значенням сукупності уявлень людини про навколишню об’єктивну дійсність.

Лінгвостилісти постійно наголошують на необхідності врахування того факту, що мовна картина світу відображає особливості концептуальної картини світу. Як відзначає Л. А. Лисиченко, мовна картина світу і концептуальна картина світу є не дзеркальним відображенням дійсності, а саме її інтерпретацією, що, однак, відбувається в даних картинах світу у різних формах, тому ці дві картини не можуть збігатися, хоч тісно взаємодіють, впливаючи одна на одну. На нашу думку, саме ті елементи мовної картини світу, які є репрезентантами найголовніших понять певної концептуальної

картини світу, мають найбільший потенціал для виникнення нових смислів у інтерпретаторів твору. Використання таких мовних засобів збуджує увагу більшості читачів, змушує думати не лише над поставленою проблемою, а й, певною мірою, над суттю буття взагалі.

Мовна картина світу письменника нерозривно пов'язана з текстами, які відображають його ідіостиль. Сприймаючи мовну картину світу письменника як самостійну дійсність, що виявляє здатність до створення нової інформації, аналіз текстів новел Григорія Косинки як матеріального вираження цієї дійсності ми подаємо із врахуванням твердження І. Р. Гальперіна: текст – це твір мовотворчого процесу, якому властива завершеність, об'єктивована у вигляді письмового документа, літературно опрацьована відповідно до типу цього документа; твір, який складається із назви (заголовка) і ряду особливих одиниць (надфразових єдностей), поєднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного та стилістичного зв'язку; твір, який має визначену цілеспрямованість та прагматичну мету. На таких же засадах досліджує художні тексти А. К. Мойсієнко, наголошуючи на тому, що текст варто розглядати і в психологічному аспекті. При цьому образний світ митця, зафіксований у певному літературному творі, не повинен штучно узгоджуватися із рівнем його розуміння читачем, тому що індивідуально-авторська інформація не є ідентичною тій, яку отримує реципієнт при сприйманні художнього твору. Формування авторської мовної картини світу відбувається за умов вираження об'єктивних знань через їх аналіз у свідомості автора і реалізацію його суб'єктивного відтворення у художньому творі. У авторському ідіостилі це виражається поєднанням стилістично нейтральних мовних засобів, які використовуються для об'єктивного зображення дійсності, і стилістично маркованих одиниць, які вживаються письменником для змалювання своєрідного, властивого лише йому світосприйняття.

У науковій літературі відзначається, що художній твір може і повинен вивчатися, з одного боку, як процес втілення і становлення ідейно-творчого задуму автора і, з другого, як конкретно-історичний факт, як закономірна ланка в загальному розвитку словесно-художнього мистецтва народу, поєднуючи загальне та індивідуальне (В. В. Виноградов, С. Я. Єрмоленко).

Вивчення мовних особливостей новел Григорія Косинки передбачає аналіз мотиваційних засад використання мовних засобів письменником з урахуванням не лише безпосереднього мовного оточення чи контексту твору, а й специфіки всієї творчості письменника, образного світу усіх його творів, які лише разом, у нерозривній єдності, створюють авторську мовну картину світу.

Дослідження мовотворчості Григорія Косинки підтвердило думку В. В. Виноградова, що більшість із тих мовних явищ, які входять у характеристику літературно-художніх стилів, не можуть бути зрозумілими та науково осмисленими без зв'язків та співвідношень зі стилями мови і мовлення. У лінгвостилістиці навіть ті мовні одиниці й мовленнєві утворення, які властиві стилістиці мови і мовлення, набувають нового функціонального застосування, нового трактування та смислового перетворення. Серед виділених

різнорівневих особливостей ідіостилю Григорія Косинки найбільш характерними для творчості письменника є принципи концептуалізації архетипів лексико-семантичного поля, семантико-граматичні властивості авторських метафор, стилістичне маркування одиниць військової термінології, використання загальнономовних фразеологізмів та їх структурно-семантичних і функціональних модифікацій, а також функціонально-стилістичне маркування односкладних речень.

Вважаємо, що дослідження ідіостилю Григорія Косинки не буде повним без врахування деяких літературознавчих характеристик його творів. Це стосується передусім імпресіоністичного характеру частини його оповідань, який впливав на формування авторських метафор митця, вибір концептуальних архетипів лексико-семантичного поля, зумовлюючи специфіку авторської мовної картини світу.

Однією з найважливіших особливостей індивідуального стилю Григорія Косинки є наявність у створеній ним художній картині світу двох смислових домінант: людини і суспільства, які взаємодіють із центром мовної картини світу митця – образом України. Враховуючи специфіку поєднання експліцитного, імпліцитного та філософського змісту у досліджуваних текстах новел Григорія Косинки, можна констатувати, що його індивідуальний стиль сформувався на основі національних, соціальних та культурних особливостей українського менталітету, які відображені у загальнонародній мові. Це підтверджують передусім виявлені семантичні особливості лексики і фразеології, метафорична специфіка мовно-образної системи досліджених текстів, у яких реалізується авторська антропоцентрична та суспільно-політична своєрідність використання мовних засобів, що передбачає художнє зображення України одночасно як землі, країни та спільності людей.

У другому розділі **“Структурно-семантична параметризація мовно-образної системи Григорія Косинки”** розглянуто концептуалізацію мовотворчості письменника та способи і засоби її відображення у досліджених текстах, зокрема встановлено структурно-семантичні параметри компонентів мовно-образної системи митця.

Сучасне неоднозначне трактування поняття “концепт” у лінгвістиці пов’язується зі значенням цього поняття у філософії та логіці, звідки воно потрапило до лінгвістики, де переважно досліджується як ментальна сутність (праці В. В. Жайворонка, О. С. Кубрякової, Л. А. Лисиченко та інших мовознавців). Одним із найбільш обґрунтованих визначень поняття “концепт” вважаємо формулювання, подане О. С. Кубряковою, – це термін, що служить для пояснення одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості та тієї інформаційної структури, яка відбиває знання і досвід людини: оперативно-змістова одиниця пам’яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, всієї картини світу, відбитої в людській психіці.

Розглядаючи концепти як посередники між словами і екстралінгвістичною дійсністю, що народжуються в процесі сприйняття навколишнього світу, створюються в актах пізнання, відображають та

узагальнюють людський досвід і усвідомлену в різних типах діяльності зі світом дійсність, ми визначили основні лексико-семантичні поля, які є репрезентантами найважливіших концептів мовної картини світу Григорія Косинки. Термін “концепт-архетип” вживаємо на позначення ментальної сутності, яка до своєї семантичної структури включає архетипну семантику, слугує базисом, неусвідомленою першоосновою світосприйняття.

Безперечно, концепти кожної національної мови неповторні і своєрідні, але водночас існують і спільні для всього людства концепти (глобальні концепти), характерні для підсвідомості кожної людини. Думки про взаємозв'язок концепту й архетипу висловлювали багато учених, зокрема, К. Ю. Голобородько вважає, що архетипна і міфологічна семантика входить до семантичної структури концептів, але не вичерпує їх, а В. І. Кононенко – що в основі концепту лежить колективне несвідоме, архетип, нерідко і міфологема. Поєднання художнього образу з відповідним словом-архетипом служить письменнику носієм не тільки безпосередньої інформації, а й інформації прихованої, коли для людей різного рівня інтелекту твір може мати різні трактування. Саме прагнення знайти цю приховану інформацію збуджує уяву, постійно тримає читача у напрузі й робить художньо використане слово-архетип каталізатором думок, лексичним орієнтиром, що породжує нові смисли.

Термін “архетип” уперше вжив К. Г. Юнг у значенні хтонічної частини душі, саме тієї її частини, через яку душа пов'язана з природою або, принаймні, в якій зв'язок душі з землею та світом є найбільш помітним. Відповідно до загальноприйнятого розуміння архетипів у вітчизняній науці, вони є первинними формами, що визначають психічне буття людини. Звідси їх універсальність, всеосяжність, бо вони не обмежуються тільки психікою, а виявляються в соціальному, мовному, естетичному, загалом – культурологічному, духовному аспектах людського буття.

Серед виокремлених науковцями архетипів незмінними залишаються чотири першостихії, чотири елементи, які лежать в основі будови світу, – *вогонь, повітря, земля і вода*. Ці першоелементи можна вважати першоджерелами творчості письменника, адже саме їх аналіз допомагає встановити глибинний зв'язок з минулим (своєрідною “пам'яттю віків” – підсвідомістю людини) та майбутнім (збудження думок, породження нових смислів). Про цю взаємодію говорив французький філософ Г. Башляр, відзначаючи те, що стихії – вогонь, повітря, земля, вода, що з давніх часів допомагають філософам уявити велич світобудови, – залишаються і першоджерелами художньої творчості, хоча їх дія на уяву на перший погляд здається опосередкованою і метафоричною, але при встановленні істинної приналежності твору мистецтва до космічної сили елементів, одразу ж виникає враження виявлення основи єдності і цілісності найбільш досконалих творів.

Нагадаємо, що розуміння сукупності значень слів певної мови як системного явища було характерним уже для лінгвістів кінця XIX століття. Так, О. О. Потебня та М. М. Покровський, кожний у руслі своїх наукових інтересів,

розглядали значення слів як системні утворення. Зокрема М. М. Покровський вважав, що слова і їх значення живуть не окремим життям, а поєднуються в нашій душі (незалежно від свідомості) в різні групи, причому основою для групування є схожість або пряма протилежність за основним значенням. Його міркування стали основою для наступних поколінь учених-дослідників слов'янської семасіології, які перейшли від аналізу формальних відношень у межах лексики до вивчення мовних явищ у тісному зв'язку з історією народу з використанням синхронного і діахронного методів.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях на перший план виходить проблема опису фрагментів лексико-семантичної системи мови, дослідження їх природи (семантичних полів, лексико-семантичних і тематичних груп та інше). Вагомим внеском у теорію системності лексики стали праці російського мовознавця Д. М. Шмельова, який обґрунтував засади вивчення лексичного значення слова і необхідність дослідження його семантичної структури, встановлення специфіки компонентів цієї структури, елементів ієрархії значень багатозначного слова, особливостей лексико-семантичних парадигм і т. ін.

Відзначаємо, що аналіз наукової літератури щодо цього питання виявив неоднозначність тлумачення поняття “семантичне поле” у працях різних учених: одні науковці (Й. Трір) вважають семантичне поле явищем екстралінгвальним, що знаходить відображення у мові, а інші (Л. А. Лисиченко) – відносять його до мовних явищ, вичленовуючи одиниці семантичного поля на основі суто лінгвістичних характеристик. На жаль, в сучасному українському мовознавстві зустрічаємо різні трактування поняття “лексико-семантичне поле”. Якщо Н. М. Сологуб поняття “семантичне поле” ототожнює з окремою образною парадигмою, центром якої є слово-концепт (макрополе), то Н. О. Мех розглядає семантичне поле як складну функціональну системно-структурну одиницю лексико-семантичного рівня, вважаючи елементами такого поля слова, лексичні значення яких становлять основу відношень у семантичному просторі.

У ідіостилі Григорія Косинки специфіка лексико-семантичних полів *вогонь, повітря, земля, вода* як мовного вираження концептів *Вогонь, Повітря, Земля, Вода* реалізується у тісній взаємодії з основним концептом його мовотворчості – концептом *Людина*. Таке поєднання концептосфер відбувається за допомогою відбору письменником із відповідних загальномовних лексико-семантичних полів, які позначають першоеlementи буття, тієї частини мовних засобів, що допомагає реалізувати авторський світогляд та естетичні вимоги митця.

У кожному з виявлених авторських лексико-семантичних полів виділяється ядро та периферійна зона, що визначаються як за активністю використання письменником відповідних одиниць, так і за параметрами їх стилістичної інтерпретації.

Так, у ядерній зоні поля *земля* знаходиться ключове слово-номінант *земля*, та тісно пов'язані з ним семантично слова *степ* і *поле*, а також власна назва *Україна*; до периферійної зони відносяться лексеми *гречки, долина*,

жита, луг, пащина, пшениці, хліба, а також власні назви *Поділля, Зелена Буковина*. На межі ядерної і периферійної зони виділяємо групу, яку визначаємо як перехідну. Одиниці цієї групи вживаються не так часто, але зберігають чіткі змістові ознаки, хоч і мають обмежену стилістичну реалізацію. До перехідної зони відносимо слова *грунт, лан, левада, рілля*.

Традиційним засобом образності лексеми *земля* є художній прийом персоніфікації, що реалізується в новелах Григорія Косинки за моделлю асоціації *земля – людина*: “А в калині зоря розцвітає та й горить з вечора до світа: вийди, сину, до зорі да *послухай землю*, що спросоння про кров людську вона каже?” (“Постріл”); “Находила степова буря; попереду сивими кіньми мчали вітри; за ними, *вибиваючи у великого бубна якийсь дивний ритм, співало кожне стебло землі...*” (“Циркуль”). Оригінальним авторським прийомом є використання зворотних асоціацій *людина – земля*, що поєднують образ землі із образом людей, які на ній працюють, унаслідок чого люди набувають з рідною землею певних спільних рис: “Стояв у саду, під яблунею, і такий був обурений і схвильований з крадіжки, *аж на виду почорнів, як брила землі...*” (“Гармонія”).

Язичницька нерозривність із землею передається письменником через складні художні образи, зокрема це стосується випадків зображення жахливих фактів громадянського протистояння. Так, у новелі “Заквітчаний сон” дід молиться до зір, що символізують світ української духовності, а перед ним яблуня розіп’яла гілля, ніби захищаючи землю від жорстокості війни. Вони вдвох намагаються захистити рідну землю: “Дід молиться прадідівською молитвою в саду, до зір, не повертає голови до попелища церкви, де співали кулемети, ні, перед ним – стара яблуня, одноліток діда, *розп’яла на землі* гілля, і кожна гілляка хитає ніжно в унісон дідової молитви...” (“Заквітчаний сон”).

До ядра лексико-семантичного поля *земля* у досліджуваних творах входить власна назва *Україна* переважно як мовне відтворення глибокого та багатогранного образу багатостраждальної Землі-Матері: “– Козаки! Ви повинні не осоромити перед польською армією *матері України...*” (“Мати”); “Дивно, один поет – цілком хворий, на мою думку, написав два рядки в карцері: *Сліпе село лютує, а Україна* кров’ю харка...” (“Фавст”).

У межах лексико-семантичного поля *вода*, яке функціонує у новелістиці Григорія Косинки, виділяється ядро, до якого входить ключова лексема-номінант *вода* і семантично пов’язані з нею лексеми *дощ, річка (ріка)*, а також власні назви *Дніпро* та *Збруч*, та периферія – слова *сльози, джерело, злива, іній, калюжа, море, мряка, озеро, пара, ставок, стрижень, Амур, Байкал, Дон*. До перехідної зони відносимо лексеми *роса, криниця (колодязь), сніг, туман, хвилі*.

Лексема *вода* у авторському ідіостилі залежно від контексту може набувати різних семних конотацій, що зумовлює включення до її семантики додаткових значень або приводить до зміни основного лексичного значення. Так, у системі образних засобів Григорія Косинки виділяється одна з найважливіших характеристик архетипного образу води – властивість закарбовувати духовну інформацію людства, що дає можливість визначати авторські семні модифікації аж до антонімічних конотацій. Серед виявлених

стилістично маркованих випадків уживань лексеми *вода* переважають ті, що подаються із позитивною конотацією як субстанція, яка дає життя, відроджує, повертає сили: “Голова чубата, розрубана нагайкою над лобом, важко схилилася долу – до болю хотів випити хоч краплину *води*” (“Гармонія”). Вода може символізувати також біду, страждання, смерть: “Я уявляю до найменших дрібниць, як захлинулися *водою* перед смертю мати, тоді знову виймаю з кишені револьвера...” (“Мати”).

На наш погляд, до ядерної зони лексико-семантичного поля *вода* також входить лексема *дощ*, що має спільну з ключовим словом-номінантом *вода* сему “краплини *води*”. Стилістично марковані варіанти лексеми *дощ* переважно пов’язуються із концептосферою людини. Навіть використання традиційної персоніфікації “дощ плаче” в авторській інтерпретації позбавляє цей образ шаблонності, змушує його заграти новими, яскравими образними барвами: “Восени. Коли осінні *дощі* плачуть над мертвою природою...” (“Мент”).

До ядра лексико-семантичного поля *повітря* відносимо три лексеми: ключове слово *повітря* та лексеми *вітер і дим*, до периферії – лексеми *вихор, дух, завірюха, пил, пилюга, хуга*, а до перехідної зони між ядром та периферією – лексему *курява*. Стихію повітря Григорій Косинка сприймає як живу, динамічну матерію, здатну набувати людських властивостей, взаємодіяти з психікою людини. Саме із таким сприйманням архетипу *повітря* пов’язана переважна більшість авторських стилістичних трансформацій та семантичних зрушень одиниць лексико-семантичного поля *повітря*, найчастіше зумовлених персоніфікацією, що передається метафорою, яка іноді може включати до своєї структури ще один або кілька архетипних образів. Так, саме персоніфікація є засобом трансформації стилістичного значення ядерної лексеми *вітер*, що має на меті зображення картини живої природи: “*Вітер* схоплюється у мене над головою маленьким вихром і танцює” (“В житах”); “Тільки *вітер* рве присмажений пісок з попелом і кидає на стару драну свиту, кидає, прислухається” (“На золотих богів”).

Установлено, що у стані емоційного піднесення, радості, щастя головний герой може ототожнювати себе та оточуючих із питомо українськими ментальними образами природи, що дозволяє письменникові поєднувати душевний стан людини та стан природи в одне гармонійне ціле: “Не знаю, що питав у неї і що казала вона мені, а тільки пам’ятаю, як буйно захвилювались *жита*, затремтів від радості льон і гарячий *вітер* припав грудьми до землі” (“В житах”). В останній частині складного речення маємо складну метафору, у якій поєднуються два архетипних образи – образ *землі*, виражений лексемою *земля*, та образ *повітря*, виражений лексемою *вітер*.

Лексико-семантичне поле *вогонь* в ідіостилі Григорія Косинки має таку структуру: ядро формує ключове слово-номінант *вогонь(огонь)* та лексеми *іскра, каганець, світло*; до периферії відносимо лексеми *блиск, головешка, жар, лампадка, пожарище, пожежа, попіл, свічка, сірник*, а до перехідної зони – слова *блискавка, ліхтар, полум’я*. Одиниці лексико-семантичного поля *вогонь* у мові творів Григорія Косинки також зазнають художнього переосмислення;

стилістична трансформація таких лексем здебільшого пов'язується з їх уживанням у складі метафори. Так, персоніфікований образ *вогню* у досліджуваних творах виражається переважно за допомогою дієслівної метафори для підкреслення динамічної картини природи: “Ліс посміхнувся... Моргнув до мене зеленими бровами, закурив люльку – погасла, і *почав* у сонця *огонь* вершками *кресать* – не дістає...” (“Місячний сміх”); “На конячий тупіт *вискочив* з однієї хати веселий *огонь*, *перевернувся* в калюжі, *одбив* зморене обличчя кліщуватого і *плигнув* на зелену дугу” (“Анкета”).

У третьому розділі “**Функціонально-стилістичні характеристики новел Григорія Косинки**” досліджуються стилістичні функції використаних письменником різнорівневих мовних одиниць.

Загальновідомо, що метафора є невід’ємною ознакою художнього стилю будь-якої мови; вона існує як семантичне явище, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об’єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об’єктами при відображенні в свідомості мовця. У структурі художнього твору метафора є одним із виразників індивідуального світосприйняття автора і продуктивним засобом творення нових понять та образів.

Метафоричні одиниці, формуючи мовно-образну систему Григорія Косинки, є одним із важливих складників його ідіостилу. Виявлені граматичні параметри авторських метафор не виходять за межі нормативних моделей частини мовного поєднання слів у словосполученнях і реченнях. Специфіка метафоричних образів новеліста Григорія Косинки переважно пов’язана з граматичним упорядкуванням і використанням загальнономовних моделей, за допомогою яких подається інформація про дві основні теми творчості митця: людина, її внутрішній світ та місце і роль України в подіях часів громадянської війни та післявоєнних років.

Використовуючи принципи класифікації метафор, запропоновані Л. І. Мацько, ми диференціювали метафоричні вислови Григорія Косинки за структурними ознаками на дві групи: дієслівні та іменникові. У межах кожної з груп виділяються прості, ускладнені та складні метафори. Якщо проста метафора є двокомпонентним образним словосполученням, яке є мінімальним контекстом для виникнення художнього образу, то ускладнена метафора є образним мовним засобом, який складається із трикомпонентних та багатоконпонентних словосполучень, утворених за рахунок розширення простих метафор шляхом включення додаткових компонентів, а складна є багаторівневим за семантикою художнім образом, структурно розгорнутим до обсягу одного або кількох речень, який уживається переважно у тих відрізках текстової структури, що характеризуються не лише організуючим метафоричним началом, а й являють собою цільну метафоричну мережу.

У досліджених текстах виділено такі основні структурні моделі авторських метафор:

1. **Дієслівні метафори**, в яких головний член виражений дієсловом, ужитим із переносним значенням. Кількість дієслівних метафор переважає

половину всіх образних висловів, виявлених у досліджуваних текстах. У межах дієслівних метафоричних одиниць виділяється п'ять основних структурно-граматичних моделей: 1. **Дієслово + іменник у Н. в.:** “*Б’ється червона селянська воля...*” (“На золотих богів”); “*І зацвів тоді сум Оленки...*” (“Заквітчаний сон”); “*Хай радіє сьогоднішня ніч...*” (“Мати”); 2. **Дієслово + іменник у Н. в. + іменник у О. в.** Наприклад: “*На печі шепотіла осокою баба Оксана...*” (“Анкета”); “*Хата гула radoщами за теє дитя...*” (“Політика”); 3. **Дієслово + іменник у Н. в. + іменник у З.в.:** “*Сп’янив самогон пісню, і вона зухвало дзвеніла в шибки...*” (“Політика”); “*Тоді саме різдвяні ночі клепає мороз*” (“Фавст”); 4. **Дієслово + іменник у Н. в. + іменник у М. в.:** “*Його пекла ця згода, нервувала, але в голові стукали молоточки – умова краща за гроші, а...*” (“Анархісти”); 5. **Дієслово + іменник у Н.в. + іменник у Р. в. + іменник у М. в.:** “*В попелі тліє горе матері...*” (“На золотих богів”); “*В очах Костя цвіла тепер блискавка ненависті...*” (“Анархісти”).

Ускладнення дієслівної метафори відбувається за рахунок доповнення основних дієслівних моделей прислівниками, що розширює експресивні та зображальні можливості авторської метафори, напр.: “*Хижо прорізав повітря своїм голосом Сергій, і всі схвильовано спинилися*” (“Анархісти”); “*Тупі зморшки розійшлися, очі... єхидно затанцювали на гудзиках офіцерської сорочки*” (“Сорочка”).

2. **Іменникові метафори** – кількісно менша група, ніж дієслівна. За структурою іменникової метафори в ідіостилі Григорія Косинки можна виділити два основні типи: *іменник + іменник* та *прикметник + іменник*.

1) У межах першого структурного типу виділяються такі моделі: **іменник у Н. в. + іменник у Р. в.** та **іменник у Н. в. + іменник у О. в.**, які у різних контекстах можуть доповнюватися іншими структурними компонентами, надлишковими з боку вказаного мінімуму але необхідними для образної конкретизації одного чи обох компонентів. Обидві моделі використовуються письменником для виділення таких значень: а) Позначають іронічне найменування певної людини за деякими, виконуваними на даний момент часу, діями, напр.: “*До мене на воза, з наказу героя хрестиків, сів побитий графом солдат з кулеметом...*” (“Мати”); б) Указують на оцінну номінацію реалій людського життя. У авторському вживанні більшість таких метафор переважно має негативне забарвлення, напр.: “*О, Діброва твердо стояв на землі, і, коли його здорова, м’ясиста рука гладила колоски, Рубель був тоді перед ним змарнілою, маленькою тваринкою города*” (“Десять”); в) Використовується для образного зображення явищ природи, напр.: “*Знаєте, літом дикі качки вже спаровані й не грають табунами, як весною, на залізній гриві Дніпра...*” (“Анархісти”).

2) Активно використовується письменником другий структурний тип – **прикметник + іменник**, переважно для образного зображення моральних цінностей, природних або суспільних явищ. Цей тип передбачає можливість препозиційного і постпозиційного вживання прикметникового компонента.

Порівняймо: “Е, ти тоже *гайдамацька нація...*” (“Анкета”); “– А твоя, Васильок, *любов*, чи що там... *залізна...*” (“Анархісти”).

Ускладнена іменникова метафора у творах Григорія Косинки може виражатися моделлю **іменник + дієприкметниковий зворот**, напр.: “*Курява, розвішана на тинах*, як сіре-сіре полотно, котилася слідом клубком...” (“Сходка”); “*День, затрушений половою з пилом*, стомлено падав аж у Дзюбиних городах...” (“Постріл”); “*Дорога, засіяна синіми смугами од місяця*” (“Політика”). Окремо виділяється група ускладнених метафор, функціонування яких пояснюється можливістю непрямого найменування явищ (подібно до перифраз). Їх значеннева специфіка реалізується за допомогою фразеологізованих синтаксичних одиниць. Такі образні вислови вживаються письменником переважно у діалогах з метою надання мові персонажів більшої емоційності: “– Що ти, брат, *таку кирею чорну надів сьогодні на душу*, а?” (“Анархісти”); “– Я бідний, *та він дітей моїх не годує!*” (“Політика”).

До складної іменникової метафори відносимо модель **іменник + підрядне означальне речення**: “Хай хоч сьогодні я не буду *конем*, *що хтось має вивозити на мені гній до свого сухого поля...*” (“Мати”); “*Нагайка*, *що так уміло посилала на фронт солдатів...*” (“Мати”).

Що стосується семантики аналізованих метафоричних одиниць, то вона в основному вкладається у дві групи значенневих варіантів: 1) позначення земної моделі світу; 2) явища ментальної сфери.

Специфіку мовної картини світу Григорія Косинки визначають також стилістично марковані військові терміни, вжиті як семантично самостійні одиниці, так і в складі словосполучень. Активне використання автором **військової термінології** пов'язане із двома факторами: з історією розвитку української держави та з особливостями життєвих подій автора у цей складний період військового протистояння у суспільстві, що актуалізує вживання стилістично маркованих військових термінів із частковою зміною семантики. Узагальнення спостережень над аналізованими термінологічними одиницями у новелістиці Григорія Косинки дозволило визначити п'ять основних лексико-семантичних груп у межах військової терміносистеми:

1) Назви військових звань (*генерал, гетьман, офіцер, полковник, поручик, сержант, солдат, штабс-капітан*). У досліджених текстах виявлено стилістично марковані одиниці цієї тематичної групи, напр.: “І знову хрипить степ, кіннота йде в атаку, а **солдат**, *що став тепер півнем*, стоїть на купі гною коло повітки та кричить несамовито: – Смер – р – рть!!” (“Мати”). “– Офіцера зустріти, та ще **офіцера** з *лейбиком* – другий табак, Кленцов” (“Фавст”).

2) Назви зброї та її частин (*багнет, гармата, гарматне ядро, затвор, кулемет, кулеметні стрічки, куля, набої, обріз, приклад, револьвер, рушниця, цівка, шомпол*). Серед стилістично маркованих лексичних одиниць цієї групи виділяються три підгрупи: а) назви зброї: “Він спіткнувся на *німий кулемет*, де сидів солдат” (“Мати”); б) назви частин зброї: “– В Ясинове – **прикладами!**” (“Темна ніч”); в) назви набоїв: “Хрипів степ, ішла атака, а на землю, *скошений кулями*, упав крик першої лави полків...” (“Мати”);

3) Назви військових частин або підрозділів (*армія, кавалерія, кіннота, піхота, полк, штаб*). Терміни даної групи характеризують авторський ідіостиль у більшості реалізацій: “Я повітний військовий начальник... Ні, це *піхота* полізе, просто – штабний офіцер контррозвідки, а?” (“Сорочка”); “Тачанки з кулеметами вже забігали, скригаючи немазаними колесами, в саме *серце* польської армії – в зону польового *штабу*” (“Мати”);

4) Назви територіальних одиниць фронту (*бойовий сектор, позиція, фронт*). У новелах Григорія Косинки виявлено стилістичні трансформації деяких термінів цієї групи: “– Смерть!!! – захрипів степ єдине слово солдата, коли гарматне ядро прорубало *ворота фронту*” (“Мати”); “*Пашня, степ, фронт* стрепенулися!” (“Мати”).

5) Назви військового одягу (*гімнастерка, погон, шинель*). Стилістично забарвленими є близько половини випадків вживання цих одиниць: “Я хотів витягти із своєї скриньки револьвера й стріляти кожного, кого зустріню по дорозі в *шинелі*, що нагадує колір жита... ” (“Мати”); “*Золотом осені ... горіли офіцерські погони...*” (“Сорочка”).

Визначаючи одним із важливих елементів авторського ідіостилю Григорія Косинки фразеологічні одиниці, виділяємо серед них дві групи: **узуальні** (або первинні) **фразеологізми**, які входять до основного словникового фонду української мови, мають чітко визначений порядок слів, відтворюються у фольклорі та вживаються у художній літературі й усному мовленні: *червона багрянниця, три чисниці їй до смерті, тайна вечеря, аж земля гнеться, пристав як та шевська смола, одно на мислі, краєв серце, горло здавили сльози* та **оказіональні** фразеологізми, які є авторськими трансформаціями узуальних фразем, що відрізняються від перших значенням і компонентним складом або ж є власне авторськими новотворами. Такі фразеологізми не завжди можуть кваліфікуватися як фраземи, але за структурою і семантикою вони наближаються до загальнономовних фразеологізмів і використовуються письменником із стилістичною метою, досягаючи іноді рівня символів, напр.: “Б’ється червона селянська воля, умирає на своїх осьмушках і обніжках, але боронить тілами, кров’ю свої оселі од армії “*золотих богів*” (“На золотих богів”); “– Дитино, де твої сни золотії, де коні огненні і слова залізні, карбовані?.. І далі сірим степом лише зарошений, *заквітчаний сон...*” (“Заквітчаний сон”); “І лють, і ненависть кров’ю запеклись до *залізних людей* Чорта...” (“Анархісти”).

Однією з важливих характеристик авторського стилю Григорія Косинки є використання синтаксичних одиниць, які враховують специфіку діалогічності новел, що найчастіше реалізується за допомогою вживання односкладних речень різних типів. Серед односкладних речень дієслівного типу письменник надає перевагу означено-особовим реченням: “Колоски слухали: – Ти й досі такий славний, Корнію... *Хочеш цілувати?* Цілуй, хай хоч один день буде наш!” (“В житах”); “*Барю Уляну* й у двадцятій раз, а може, востаннє, запитую кленове листя: – *І досі любиш?*” (“В житах”); “– *Востаннє, мабуть, їду з базару?* – тихо запитав він коней” (“Змовини”). Варіантність наказових форм

предиката у означено-особових реченнях реалізується дієслівними формами другої особи однини: “– Дочко-голубонько, ти мене зрозумієш... *Сідай*” (“Сорочка”), першої особи множини: “– Які вороги ми... Ні, Корнію, нам не так треба! *Ходімо сядемо*” (“В житах”), та другої особи множини: “– *Рушайте з Наталкою до нього. З кіньми додому не повертайтеся*” (“Змовини”).

Неозначено-особові односкладні речення вживаються письменником переважно з метою зосередження особливої уваги на дії, виконавцем якої є певна група людей, конкретизація якої не є актуальною для учасників комунікативного акту, наприклад: “А другий на возі: – *Комісарами хочуть бути. – Комісарами?! Хай чортом буде!..*” (“В житах”); “– *Сидять на хуторах, мов ті кроти сліпі...*” (“Змовини”). Крім того, неозначено-особові речення у новелістиці Григорія Косинки використовуються ще й тоді, коли автор намагається акцентувати увагу на конкретних діях певних соціальних прошарків суспільства, зважаючи на соціально-політичні умови та висловлюючи своє ставлення до того, що відбувається: “– *Стрижуть нас, свахо, мов тих баранів... – Уже голять, а не стрижуть...*” (“Змовини”).

Узагальнено-особові речення у синтаксичній системі мовотворчості Григорія Косинки вживаються у діалогічному мовленні як фольклорний елемент, надаючи ідіостилю письменника неповторних етнокультурних барв. Такі конструкції доволі часто виражають стан певної особи і представлені переважно прислів'ями та приказками. Наприклад: “– *Телися, хоч і не тільний!*” (“Змовини”); “– *Заробив, як Марко на вовні...*” (“За ворітьми”); “– *Дурних і в церкві б'ють!*” (“Гармонія”).

Інші типи односкладних речень, зокрема безособові та називні, складають невелику групу конструкцій, які не є визначальними для ідіостилю Григорія Косинки.

У **висновках** узагальнено і систематизовано результати проведеного дослідження:

Індивідуальний стиль відомого українського новеліста Григорія Косинки є одним із складових елементів художнього стилю української літературної мови 30-х років ХХ століття, що дозволяє визначити особистість письменника як знакову постать цього періоду, яка відіграла помітну роль у розвитку мовно-літературного процесу в Україні, створивши неповторну авторську мовну картину світу. У ідіостилі письменника простежується творче поєднання ресурсів загальнонародної мови з авторськими новотворами, що дозволяє говорити про особливості мовотворчості митця на різних структурних рівнях мови: лексичному, фразеологічному, граматичному, стилістичному.

У концептуальній картині світу Григорія Косинки виділяються чотири основні компоненти: Земля, Вода, Повітря, Вогонь, що формують у авторській мовній картині світу відповідні лексико-семантичні поля на позначення цих першостихій, у структурі яких мовні одиниці можуть стилістично видозмінюватись автором із метою утворення розлогіших художніх образів або навіть перетворюватись на слова-символи.

У системі взаємодії архетипних одиниць, характерних для ідіостилю

письменника, лексико-семантичне поле *земля*, виконуючи у мовній картині світу роль одного з семантичних центрів, інтегрує архетипні образи і визначає стильові особливості авторської мовної картини світу письменника. *Земля* – це головна життєва цінність у свідомості героїв досліджуваних новел, це те, для чого варто жити і навіть загинути у боротьбі за неї.

Лексико-семантичне поле *вода* в ідіостилі письменника має розширену структуру, що пояснюється різноманітністю виявів стихії води у досліджуваних творах, а також широким спектром їх стилістичних функцій; широке бачення новелістом образу води спричиняє розширення семантики деяких одиниць цього лексико-семантичного поля, внаслідок чого використані лексеми в авторському контексті перетворюються на розгорнуті образи-символи.

Лексико-семантичне поле *повітря* виявляється динамічнішим порівняно з лексико-семантичними полями *земля* і *вода*, одиниці цього поля структурно і семантично поєднуються із мовними одиницями на позначення інших стихій, закарбовуючи духовну інформацію народу.

Одиниці лексико-семантичного поля *вогонь* у досліджуваних текстах тісно пов'язуються із людською психікою, вживаються письменником переважно на позначення почуттєвої сфери, що реалізується у структурі і семантиці авторської метафори і вказує на характерний для ідіостилю Григорія Косинки тісний взаємозв'язок використаних письменником концептуальних архетипів.

Структурно-семантична і граматична специфіка виявлених метафор у ідіостилі Григорія Косинки обґрунтовується глибиною філософського осмислення письменником суспільно-політичних проблем того часу і пов'язується з двома провідними темами його творчості: 1) людина, її внутрішній світ та 2) місце і роль України в подіях часів громадянської війни та післявоєнних років. Це реалізується авторською концептуалізацією мовної картини світу, своєрідним відображенням духовного та змістового світу митця за допомогою лексичних і фразеологічних одиниць мовно-образної системи української літературної мови.

Використання військової термінології на фоні нейтральної загальноновживаної лексики у художній творчості Григорія Косинки також є однією з характерних особливостей ідіостилю письменника: термінологічні одиниці як маркований мовний засіб наукового стилю у художніх текстах автора набувають нових стилістичних характеристик. Образне вживання військових термінів дозволяє письменнику реалізувати авторське художнє сприйняття тогочасної України з її військовими реаліями, із складними людськими взаєминами періоду громадянської війни та після нього.

Одним із важливих складників мовотворчості Григорія Косинки є використання загальномовної та індивідуально-авторської фразеології, що виконує в ідіостилі митця важливу роль як засіб лаконічного вираження авторської думки та додаткового емоційного впливу на читача. Григорій Косинка використовує практично всі моделі фразеологізмів, можливі для української літературної мови, вмотивовано поєднуючи загальномовне

значення з авторськими семантичними новотворами, які наближаються до фразеологізмів.

На синтаксичному рівні характерною ознакою авторського стилю Григорія Косинки є виразна діалогічність його творів, що, в першу чергу, пояснюється жанровою специфікою новел. Це зумовлює використання різних типів односкладних речень, зокрема означено-особових, що визначаються у дисертації як найхарактерніший для ідіостилу письменника тип односкладних предикативних одиниць. Специфіку стилістичного забарвлення неозначеності особи автор реалізує у неозначено-особових односкладних реченнях, які функціонують переважно у діалогах і прямій мові. Узагальнено-особові речення у синтаксичній системі творчості Григорія Косинки переважно вживаються як фольклорний елемент, надаючи ідіостилу письменника неповторних етнокультурних барв.

Майстерно використовуючи образність лексичних і фразеологічних одиниць, виражальні можливості української літературної мови на синтаксичному і стилістичному рівнях, Григорій Косинка гармонійно і неповторно формує й реалізує у новелістичних творах власну систему мовно-стилістичних ознак індивідуально-авторської мовної картини світу.

Основні положення дисертації висвітлено в таких публікаціях:

1. Сапун М.В. Структурно-семантичні характеристики фразеологізмів у новелістиці Григорія Косинки // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. – Випуск 19. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. – С. 244–248.
2. Сапун М.В. Функціонування означено-, неозначено-, та узагальнено-особових односкладних речень у новелістиці Григорія Косинки // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. – Випуск 23. Частина 3. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2007. – С. 9–17.
3. Сапун М.В. Структурно-семантичні характеристики метафор в ідіостилі Григорія Косинки // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць / Відп. редактор М.Я. Плющ. – Випуск 4. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – С. 437–441.
4. Сапун М.В. Стилістична маркованість військових термінів у ідіостилі Григорія Косинки // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. – Випуск 26. Частина 3. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – С. 83–89.
5. Сапун М.В. Структура лексико-семантичного поля *земля* в новелістиці Григорія Косинки // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. – Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2009. – Випуск 6. – С. 265–273.

АНОТАЦІЯ

Сапун М. В. Мова новел Григорія Косинки: структурно-функціональний аспект. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2010.

У дисертації здійснено структурно-функціональний аналіз мови новел Григорія Косинки, з'ясовано основні принципи естетичної інтерпретації дійсності відомим українським письменником та визначено зумовлені цими принципами мовні доміанти авторського стилю. Встановлено особливості функціонування стилістично-нейтральних та маркованих одиниць різних мовних рівнів в ідіостилі митця. Досліджено граматичні, структурні й семантичні різновиди авторських метафор, проаналізовано вжиту у новелах Григорія Косинки лексику на позначення архетипних стихій, визначено її стилістичну та смислотворчу роль, розглянуто специфіку використання стилістично маркованої військової термінології, фразеологічних та синтаксичних одиниць.

Ключові слова: індивідуальний стиль письменника, лексико-семантичне поле, мовна картина світу, стилістичне забарвлення різнорівневих мовних одиниць.

АННОТАЦИЯ

Сапун М. В. Язык новел Григория Косинки: структурно-функциональный аспект. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2010.

Диссертация посвящена исследованию структурно-семантических и функциональных особенностей идиостиля Григория Косинки на разных уровнях языка: лексическом, фразеологическом, синтаксическом.

В работе анализируются точки зрения ученых-лингвистов на проблему исследования индивидуального стиля конкретного писателя, изучаются особенности и причины соотношения использованных автором стилистически нейтральных и маркированных языковых средств. Рассматриваются понятия “индивидуальный стиль”, “идиостиль”, “идиолект”, “языковая картина мира” и их соотношения. Термины “идиостиль” и “индивидуальный стиль” используются как синонимы с общим значением – целостная система словесно-изобразительных средств отдельного писателя, которые выполняют

эстетическую функцию и выделяют язык конкретного писателя среди других, система, которая сформировалась под воздействием этнических, социальных и исторических факторов, а также особенностей мировосприятия автора. Одной из наиболее важных особенностей индивидуального стиля Григория Косынки является присутствие в созданной им художественной картине мира двух смысловых доминант: человека и общества, которые взаимодействуют с центром языковой картины мира автора – образом Украины.

В диссертации исследуются основные концептуальные параметры компонентов словесно-образной системы писателя. Системно проанализировано использованную в новеллах Григория Косынки лексику для обозначения архетипных стихий, определено её стилистическую и смыслообразовательную роль. В концептуальной картине мира Григория Косынки определены четыре главных концепта-архетипа: Земля, Вода, Воздух, Огонь, которые в авторской языковой картине мира формируют соответственные лексико-семантические поля для обозначения этих стихий, в структуре которых языковые единицы могут стилистически изменяться с целью образования более широких художественных образов или даже превращаться в слова-символы.

Исследованы грамматические, структурные и семантические разновидности авторских метафор. В изучаемых метафорах Григория Косынки прослеживается авторская антропоцентрическая и общественно-политическая направленность языковых средств, вершиной которой является изображение Украины как земли, страны и сообщества людей.

Использование военной терминологии на фоне нейтральной лексики в художественном творчестве Григория Косынки представляется одной из характерных особенностей идиостиля писателя: терминологические единицы как маркированное словесное средство научного стиля в художественных текстах автора приобретают новые стилистические функции.

На синтаксическом уровне наиболее характерным признаком своеобразия идиостиля Григория Косынки является использование односоставных предложений глагольного типа: определенно-личных, неопределенно-личных, обобщенно-личных, среди которых предпочтение отдается первым, что связано со спецификой диалогичности в новеллистике как жанре.

Искусно используя образность лексических и фразеологических единиц, изобразительных возможностей украинского литературного языка на синтаксическом и стилистическом уровнях, Григорий Косынка гармонично формирует собственную систему языково-стилистических признаков индивидуально-авторской языковой картины мира.

Ключевые слова: индивидуальный стиль писателя, лексико-семантическое поле, языковая картина мира, стилистическая окраска разноуровневых языковых единиц.

ANNOTATION

Sapun M.V. The Language of Hrigoriy Kosynka's short-stories: Structural- Functional Aspect. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Philological Sciences, speciality 10.02.01 – Ukrainian Language. – National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. – Kyiv, 2010.

In the thesis the structural-functional analysis of the language of Hrigoriy Kosynka's short-stories was made; the main principals of the esthetical interpretations of the reality used by Hrigoriy Kosynka's were cleared up and the reality language dominations caused by these principals of the author's style were determined. The peculiarities and causes of the ration between the stylistically neutral and marking means of the language used by the writer were fond out.

The structural and semantically varieties of the author's metaphors were investigated; the vocabulary and marking of the archetypical elements were analyzed systematically; the stylistically and semantic part of the vocabulary was determined; the features of the using of the marking military terminology, phraseology and syntax units were investigated.

The thesis is the first attempt to create the language image of the famous Ukrainian short-stories writer Hrigoriy Kosynka's, clarifying the peculiarities of the language of his words.

Key words: individual style, idiostyle, the languages of the world, the stylistic coloring, the stylistic marking, lexical-semantic sphere, archetype, phraseology unit.